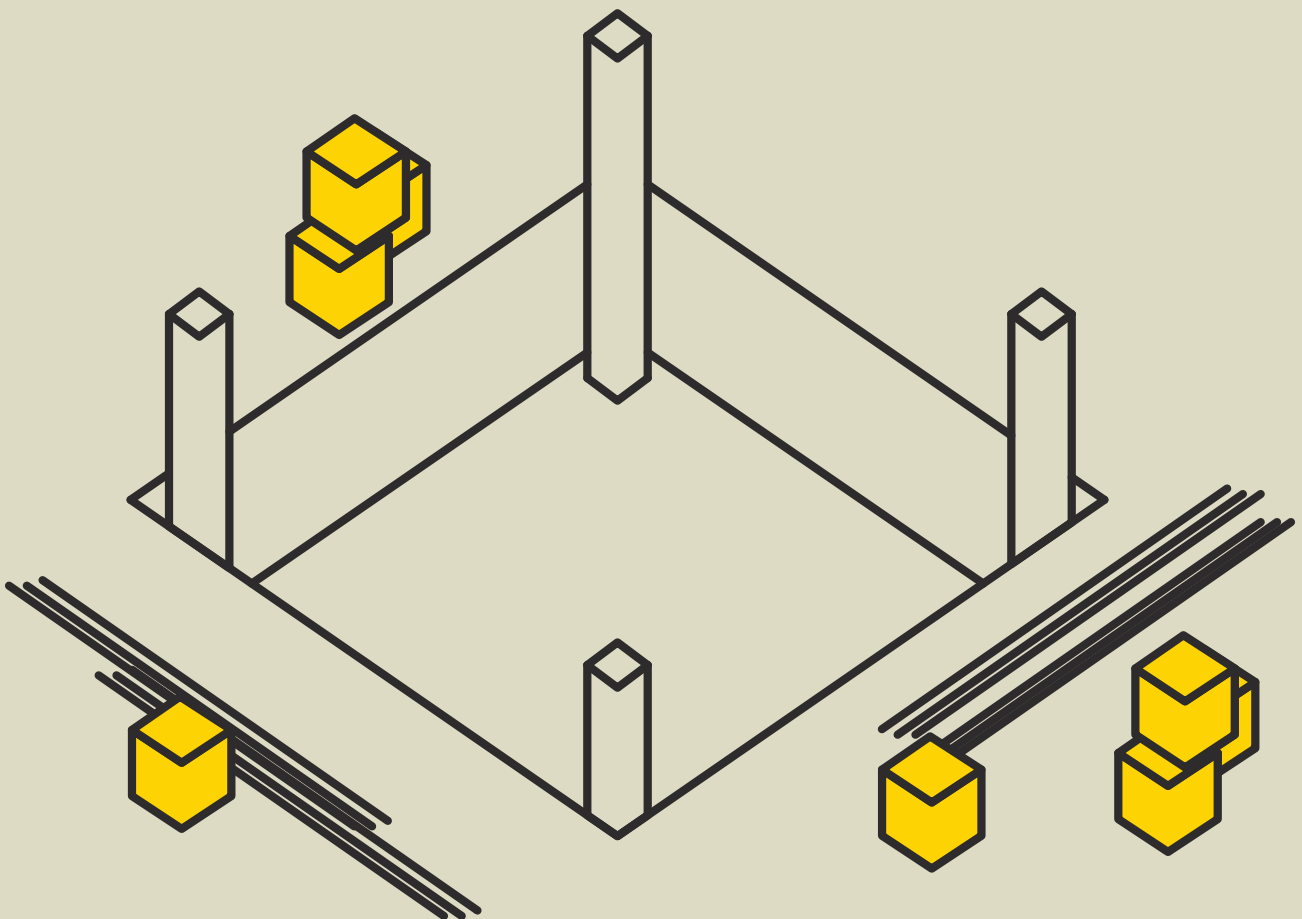

ISTRAŽIVANJE O POTREBNIM VEŠTINAMA U GRAĐEVINSKOM SEKTORU NA KOSOVU

S POSEBNIM FOKUSOM NA MAJSTORE ZA
BETONIRANJE-BETONERE, MAJSTORE ZA ZAVRŠNE
BETONSKE RADOVE I SLIČNO

**ISTRAŽIVANJE O POTREBNIM
VEŠTINAMA U GRAĐEVINSKOM SEKTORU
NA KOSOVU: S POSEBNIM FOKUSOM NA
MAJSTORE ZA BETONIRANJE-BETONERE,
MAJSTORE ZA ZAVRŠNE BETONSKE
RADOVE I SLIČNO**

Septembar 2017

Lista skraćenica

AZRK	Agencija za Zapošljavanje Republike Kosovo
FDI	Strane Direktne Investicije
BDV	Bruto Dodata Vrednost
VO	Više obrazovanje
ASK	Agencija za Statistike Kosova
ARS	Anketa o Radnoj Snazi
MONT	Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije
MRSD	Ministarstvo Rada i Socijalne Dobrobiti
CSU	Centri za Stručno Usavršavanje

Projektom koji finansira EU rukovodi
Kancelarija Evropske Unije u Kosovu.

Ovaj dokument je izrađen uz podršku projekta “Kosovska Mreža za Obrazovanje i Zapošljavanje – KMOZ (engleski-KEEN)”, kojeg finansira Evropska Unija, i kojim rukovodi Kancelarija Evropske Unije na Kosovu. Projekat sprovodi Kosovski Centar za Obrazovanje - KCO (engleski KEC) u saradnji sa Stichting SPARK. Sadržaj ove publikacije ne odražava nužno službena mišljenja Evropske Unije.

Sadržaj

1. Uvod i metodologija	6
2. Pregled građevinskog sektora	9
2.1 Veličina sektora	9
2.2 Zapošljavanje.....	11
2.3 Potražnja za radom	13
2.3.1 Trenutna potražnja za radom: Registrovana slobodna mesta	13
2.3.2 Budući izgledi za potražnjom radne snage	14
2.3.3 Obrazovni nivo: tipičan i poželjan nivo obrazovanja	16
2.3.4 Teškoće pri regrutovanju kvalifikovanih radnika.....	17
2.4 Ponuda rada i razvoja veština.....	17
2.4.1 Ponuda rada u stručnim srednjim školama	17
2.4.2 Ponuda rada iz Centara za Stručno Usavršavanje.....	18
2.4.3 Ponuda rada u višem obrazovanju	18
2.4.4 Razvoj veština u preduzećima	19
2.4.5 Saradnja između poslodavaca i ponuđača rada/posla.....	19
3. Potrebne veštine za majstore za betoniranje, za završne betonske radove i slično	21
3.1 Obrazovanje, poteškoće u popunjavanju slobodnih radnih mesta i pružanju obuke.....	21
3.2 Dužnosti i veštine specifične za zanimanje majstora za betoniranje/betonera.....	21
3.3 Zahtevane veštine majstora za betoniranje za adekvatno obavljanje dužnosti	22
3.4 Opšti zahtevi veština	24
3.5 Pokretači promena, uticaj na zahteve o veštinama.....	26
3.6 Uslovi rada i potrebna fizička spremnost zaposlenih.....	26
4.Završni komentari i preporuke	27
Reference	31
Aneks 1: Zanimanja u stručnom sektoru Građevine (ISCO-08).....	32

Lista figura i tabela

Figura 1: Bruto dodana vrednost (BDV) građevinskog sektora (u milionima evra)	9
Figura 2: Udeo u prometu građevinskog sektora, 2008-2015 (u%).....	10
Figura 3: Broj zaposlenih u građevinskom sektoru, 2008-2015	12
Figura 4: Prosečne plate, 2008-2015.....	12
Figura 5: Očekivanja za naredne tri godine, za promet, zapošljavanje i izvoz.....	14
Figura 6: Tipičan i poželjan nivo/vrsta obrazovanja za betonere	21
Tabela 1: Strane direktne investicije u građevinskom sektoru, 2009-2016 (u milionima evra).....	9
Tabela 2: Broj aktivnih, novih i zatvorenih preduzeća	10
Tabela 3: Zapošljavanje u građevinskom sektoru, 2012-2016 (u 000).....	11
Tabela 4: Zapošljavanje po zanimanjima.....	12
Tabela 5: Broj slobodnih radnih mesta i posredničko zapošljavanje putem Javnih službi za zapošljavanje	13
Tabela 6: Očekivanja o zapošljavanju za naredne tri godine, po zanimanjima	14
Tabela 7: Investicioni planovi za naredne tri godine	16
Tabela 8: Tipičan i poželjan nivo obrazovanja, po zanimanjima	16
Tabela 9: Poteškoće pri popunjavanju slobodnih radnih mesta.....	17
Tabela 10: Ukupan broj upisanih studenata u školama za SUO: školska 2015/16 i 2016/17.....	17
Tabela 11: Broj pripravnika u programu obuke za Građevinarstvo, u CSU, 2015 i 2016.....	18
Tabela 12: Broj upisanih i aktivnih studenata na nivou BA na Fakultetu za Građevinarstvo i Arhitekturu: akademska godina 2016/17	18
Tabela 13: Pružanje obuka	19
Tabela 14: Saradnja između građevinskog sektora i pružaoca usluga obrazovanja i obuke	19
Tabela 15: Odgovor na novonastale ili veštine u nastajanju.....	21
Tabela 16: Dužnosti betonera/majstora za betoniranje	22
Tabela 17: Nivo potrebnih veština čitanja, pisanja, računanja i kompjuterskih veština	24
Tabela 18: Važnost ostalih opštih veština.....	25
Tabela 19: Uticaj promena/inovacija na zadatke betonera	26
Tabela 20: Uslovi rada	27

1. Uvod i metodologija

Građevinski sektor na Kosovu predstavlja važan doprinos bruto domaćem proizvodu (BDP) i zaposlenosti jer stvara potražnju za drugim sektorima, čime se proizvodi multipliciranje efekata u ekonomiji. U proseku, bruto dodata vrednost sektora¹ je oko osam posto, sektor prikupi oko jedne desetine ukupnog prometa, što čini 13 posto neto direktnih stranih investicija i predstavlja 15 posto ukupne zaposlenosti zemlje. Ipak, sektor se stalno širi i razvija, što karakteriše veliki broj novoosnovanih preduzeća, investicija i inovacija.

Stepen veština radne snage identifikovan je kao prepreka u razvoju građevinskog sektora, kao i u drugim sektorima. Shodno tome, kvalitet obrazovanja i usaglašavanja obrazovanja sa potrebama tržišta rada, sa posebnim fokusom na stručno obrazovanje, prepoznati su kao ključne oblasti intervencije u ključnim strateškim dokumentima Vlade Kosova. Po tom pitanju, Kosovski Strateški Plan za Obrazovanje (2017-2021) priznaje kao ključni izazov povezivanje stručnog obrazovanja sa tržištem rada i nerazvijenost mehanizama za osiguranje kvaliteta. Slično tome, Nacionalna Strategija Razvoja (2016-2020) prepoznaje odgovarajuće veštine radne snage koje se podudaraju sa potrebama tržišta rada kao preduslov za povećanje investicija, zapošljavanja, prihoda i rasta postojećih preduzeća, što bi se, zauzvrat pretvorilo u viši ekonomski rast i stabilniji razvoj.

Iako sektor značajno doprinosi ekonomiji, on je prilično nedovoljno istražen, posebno u oblasti potrebnih veština. Postojeće studije/istraživanja (S & D, 2015; Riinvest, 2013) pružaju opštu procenu sektora, naglašavajući nedostatak kvalifikovane radne snage kao prepreku u razvoju sektora. Ovo istraživanje ispunjava nedostatke dokaza, pružajući dodatne informacije o sektoru, kao i perspektivu o potrebama veština i nedostacima sa kojima se suočavaju poslodavci, uz detaljne informacije o glavnim preovladavajućim zanimanjima.

Metodologija usvojena u ovom istraživanju zasnovana je na dosadašnjoj literaturi/metodologiji o potrebama veština na Kosovu (ALLED, 2016a, b, UNDP, 2016), kao i na istraživanjima u drugim zemljama koje, slično ovom, kombinuju pristup nivou sektor-zanimanje (npr. vidi sektorski profil drvnog sektora u Litvaniji od strane MCVET, 2008). U skladu sa metodologijom koju je izradio ALLED (2016a, b) studija analizira potražnju i pružanje sektorskih veština u građevinskom sektoru tako što skuplja informacije o zapošljavanju i slobodnim radnim mestima (potražnja za radom) i broju studenata/pripravnika u relevantnim programima studija/obuka u stručnim školama i visokom obrazovanju (snabdevanje radom), u skladu sa metodologijom koju je razvio (ALLED, 2016a, b). Analiza se zasniva na: (i) prethodnim studijama; (ii) sekundarnim podacima Poreske Administracije Kosova (PAK), Agencije za Statistiku Kosova (ASK), Ministarstva Obrazovanja, Nauke i Tehnologije (MONT); i Agencije za Zapošljavanje na Kosovu (EARK). Pored toga, ovo istraživanje takođe pruža informacije iz primarnih podataka prikupljenih kroz ispitivanje sedamdeset jednog (71) preduzeća koje posluje u građevinskom sektoru i kroz intervju sa predstavnicima dva (2) preduzeća.

Pored toga, istraživanje se zasniva na prethodnim dokazima o sektoru, odnosno "Tržišnoj proceni za građevinski sektor" (S & D, 2015). Istraživanje pruža informacije za pružaoce veština i izrađivače politika u razvijanju veština za zapošljavanje u skladu sa postojećim zahtevima tržišta. Nalazi se mogu direktno koristiti za razvijanje standarda za profesije betonera, majstora

¹ Bruto dodata vrednost po osnovnim cenama je jednaka proizvodnji po osnovnim cenama, minus intermedijarna potrošnja po kupovnoj ceni.

za završne betonske radove i slične radnike, čime se podržava završetak profesionalnog okvira za SUO.

Pregled sektora je izrađen na osnovu zvanične statistike bruto dodane vrednosti, broja novih i zatvorenih preduzeća i neto količine Direktnih Stranih Investicija (DSI).

Uzorak za istraživanje preduzeća je dobijen iz registra preduzeća PAK-a (2016). Registar sadrži preduzeća koja su aktivna, tj. koja su tokom 2016. godine prijavila jedan od poreza ili zaposleno lice. Okvir uzorka obuhvata preduzeća koja se bave sektorom izgradnje stambenih i nestambenih objekata (NACE Rev.2 šifra 41.2).

S obzirom na fokus istraživanja, u uzorku su odabrane velike kompanije pod pretpostavkom da su njihovi predstavnici više informisani o veštinama radne snage, veštinama potrebnim za određeno zanimanje i trendovima u pogledu potreba budućih veština i opštih razvojnih izgleda u zanimanju/sektoru. Shodno tome, uveden je prag od preko 10 registrovanih zaposlenih. Sve kompanije sa preko 50 registrovanih zaposlenih u registru PAK-a (od 2016. godine) su odabrane u uzorku, dok su preostale odabrane kompanije imale 10-49 registrovanih zaposlenih.

Intervjuisano je ukupno 71 preduzeće, od čega je 28 odsto preduzeća sa više od 50 zaposlenih; dok je 72 posto bilo sa 10-49 zaposlenih. Izgradnja zgrada je bila glavna aktivnost za 70 posto svih preduzeća, dok izgradnja kuća sledi sa 14 posto, a preostali nisu bili specijalizovani, već su se uglavnom bavili građevinskim sektorom. U većini intervjuja, odgovore je davao vlasnik (56%), a zatim menadžeri. Na osnovu odgovora dobijenih od 52 preduzeća, u proseku su preduzeća zaposlila 38 redovnih zaposlenih i 23 sezonska radnika. S obzirom na to da uzorak nije reprezentativan, kvantitativni pokazatelji specifični za sektor koriste službene podatke ASK-a, PAK-a i Centralne Banke Kosova, dok kvalitativni odgovori predstavljaju pouzdane informacije za sektor.

Analiza izabranog zanimanja "Majstori za betoniranje/betoneri, majstori za završne betonske radove i slični radnici", (ISCO 08 Code 7114) zasnovana je na metodologiji koja je ranije razvijena i pilotirana od strane UNDP-a (2016) i ALLED-a, s tim što su nalazi potvrđeni i argumentovani sveobuhvatnim intervjuima sa predstavnicima kompanija Redoni i KNAUF.

Zbog nedostatka pouzdanih dokaza o zanimanjima najtraženijih sektora, izbor zanimanja/profesija je obavljen na osnovu dokaza iz drugih zemalja i na osnovu konsultacija sa dve istaknute građevinske kompanije na Kosovu (Redoni i Tregtia). Na osnovu istraživanja i procene konsultiranih preduzeća, najtraženije zanimanje koje takođe zapošljava značajan udeo zaposlenih u sektoru je zanimanje majstora za betoniranje/betonera, majstora za završne betonske radove i sličnih majstora, odabranih za detaljno istraživanje potreba veština u ovom istraživanju. Pored toga, utvrđeno je da još nema standarda za kvalifikaciju, odobrenog od strane Nacionalnog Autoriteta za Kvalifikacije (NAK)². Spisak relevantnih zanimanja za građevinski sektor dat je u Aneksu 1.

Upitnik istraživanja organizovan je po sledećim modulima: Modul 1 sadrži pitanja vezana za karakteristike firme uključujući: a) podatke o ekonomskoj aktivnosti; investicije, izvoz, zapošljavanje na osnovu pola, uzrasta, zanimanja; načina zapošljavanja (redovni i sezonski); poteškoća pri popunjavanju slobodnih radnih mesta; obuka; detaljnih informacija o odabranom zanimanju (broj zaposlenih i raspodela po polu, starosti i obrazovanju); b) Pitanja vezana za

² Relevantni standard za sektor prerade drveta, „Dizajn interijera i drvena tehnologija“ je izrađen od strane Ministarstva Obrazovanja, Nauke i Tehnologije, međutim on do danas nije odobren od strane NAK-a.

buduća očekivanja u pogledu zapošljavanja, prometa, izvoza i investicija; c) Aspekti stručnog obrazovanja i obuke, tj. pregled veština i obuka; i d) Pitanja o statusu i oblastima saradnje između sektora i preduzetnika.

Modul 2 se fokusirao na zadatke vezane za odabranu profesiju/zanimanje. Za svaku specifičnu dužnost za određeno zanimanje, uključenu u opis ISCO-08 za betonere, preduzećima su postavljana sledeća pitanja: da li betoneri trenutno obavljaju zadatak, da li treba da izvrše zadatak; da li se relevantnost zadatka povećava u budućnosti. Štaviše, od preduzeća je traženo da navedu tri glavne odgovarajuće veštine potrebne za postizanje očekivanih rezultata dostignuća. Pored toga, dobijene su informacije o novonastalim potrebama za veštinama i merama koje su preduzeća upotrebila u cilju njihovog rešavanja. **Modul 3** opisuje značaj i spremnost radnika da postignu generičke veštine, a **Modul 4** uključuje pozadinska pitanja o glavnim promenama i inovacijama uvedenim u intervjuisanim preduzećima i njihovom uticaju na dominantnu profesionalnu grupu.

Oblast 2 pruža informacije o najnovijim dešavanjima u sektoru i izgledima za budućnost, potražnji za radom i pružanju radnih mesta i veština. Oblast 3 razmatra nalaze o potrebama veština za odabranu profesiju majstora za betoniranje-betonera, majstora za završne betonske radove i sličnih majstora, sa posebnim fokusom na obavljene zadatke i neophodne specifične i opšte veštine potrebne za određenu profesiju. Oblast 4 pruža zaključke i preporuke.

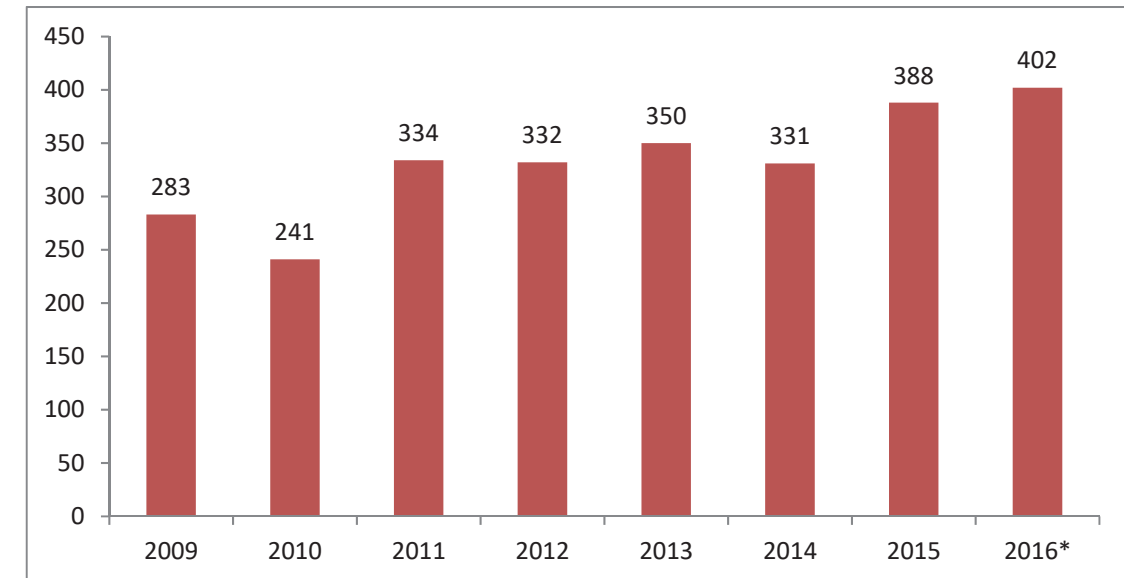
Zbog jednostavnosti, u celom izveštaju majstori iz naslova će biti nazivani Betoneri-majstori za betoniranje, majstori za završne betonske radove i slični majstori.

2. Pregled građevinskog sektora

2.1 Veličina sektora

Sektor građevinarstva i dalje ostaje jedan od glavnih sektora koji doprinose BDP-u. Sektor pruža značajan doprinos zapošljavanju i pokreće ekonomski rast stimulisanjem potražnje u mnogim drugim oblastima ekonomije. U tom smislu, tokom perioda od 2009. do 2016. godine, doprinos sektora BDP-u se krećao između 6 i 7,5 procenata (figura 1). U apsolutnom smislu, u 2016. godini doprinos građevinskog sektora BDP-u iznosio je 402 miliona evra. Sektor raste i razvija se, udaljavajući se od tržišta koje je usmereno na snabdevanje ka tržištu u kojem klijenti sve više zahtevaju kvalitet (S & D, 2014).

Figura 1: Bruto dodata vrijednost (BDV) građevinskog sektora (u milionima evra)

Izvor: ASKDATA

Osim za 2014. godinu, Neto priliv Stranih Direktnih Investicija (SDI) u građevinskom sektoru bio je pozitivan (tabela 1). U proseku, 13% ukupnih stranih direktnih investicija usmereno je u ovaj sektor, iako pretežno prevladavaju investicije iz Dijaspore (S & D, 2014).

Tabela 1: Strane Direktno Investicije u građevinskom sektoru, 2009-2016 (u milionima evra)

	SDI	SDI u građevinarstvu	Udeo u ukupnom SDI
2009	287.4	35.5	12%
2010	368.5	54.2	15%
2011	384.4	133.1	35%
2012	229.1	31.1	14%
2013	280.2	17.3	6%
2014	151.2	-19.9	-13%
2015	308.8	46.3	15%
2016	215.9	28.2	13%

Izvor: Centralna Banka Kosova

U 2015. godini bilo je 2.269 aktivnih preduzeća, što predstavlja osam posto ukupnog broja preduzeća. Podaci o vremenskim serijama, dostupni od ASK-a, pokazuju da su u periodu od 2009. do 2014. godine preduzeća u sektoru građevinarstva činila oko 7% ukupnih poslovnih

subjekata (Tabela 2). Sektor je veoma dinamičan, sa velikim brojem novoosnovanih preduzeća, sa oko 8.000 osnovanih, godišnje. Sa druge strane, izlazna stopa u sektoru je relativno niska. U periodu od 2009. do 2016. godine, prosečna stopa novih zatvorenih preduzeća iznosila je 6.3. što znači da je za svako zatvoreno preduzeće osnovano 6 novih preduzeća.

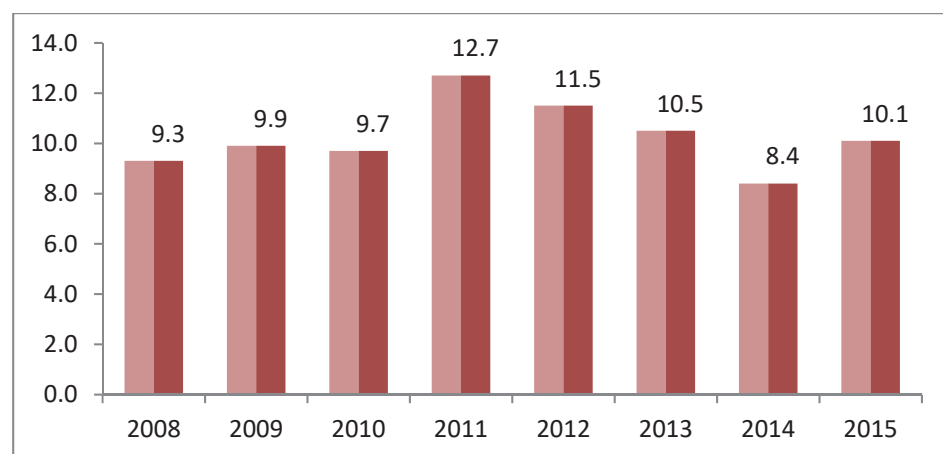
Tabela 2: Broj aktivnih, novih i zatvorenih preduzeća

	Broj aktivnih preduzeća	% ukupnog broja preduzeća	Nova preduzeća	Zatvorena preduzeća	Nova/zatvorena
2009	2,456	6%	7,505	1,136	6.61
2010	2,564	6%	7,729	1,363	5.67
2011	2,702	7%	7,879	924	8.53
2012	3,038	7%	9,592	1,081	8.87
2013	2,094	7%	9,421	1,508	6.25
2014	2,150	7%	9,405	1,671	5.63
2015	2,629	8%	9,833	2,205	4.46
2016 (Q1 i Q2)			5,697	1,384	4.12

Izvor: ASKDATA; ASK, 2016, Rezultati Strukturnih Poslovnih Statistika 2015

U periodu od 2008. do 2014. godine, u proseku, jedna desetina ukupnog prometa kojeg su prikupila preduzeća³ je prikupljena od strane građevinskog sektora (Figura 2). U 2015. godini, sektorski doprinos u ukupnom prometu iznosio je 10,1 odsto, što pokazuje povećanje od 1,7 procenata u odnosu na 2014. godinu.

Figura 2: Udeo u prometu građevinskog sektora, 2008-2015 (u%)

Source: ASKDATA; ASK, 2016, Rezultati Strukturnih Poslovnih Statistika 2015

³ Vrednost prometa uključuje iznose fakturisane od strane preduzeća tokom referentnog perioda i odgovara tržišnoj prodaji robe i uslugama koje se pružaju drugima.

Prema podacima prikupljenim iz ankete sprovedene za ovo istraživanje, u poslednje dve godine (2015 i 2016. godine) veliki broj preduzeća investirao je u zemljište, zgrade i mašineriju, sa 47 posto; 61 posto; i 90 posto. Aktivnost sektora se uglavnom odvija na Kosovu, sa samo nekoliko preduzeća koja se bave izvoznim aktivnostima. U ovom slučaju, samo 9 od 71 anketirana preduzeća se bave izvoznim aktivnostima, uglavnom u regionu (6 u regionu, 3 u EU i jedan u drugim zemljama).⁴

2.2 Zapošljavanje

Prema podacima Ankete o Radnoj Snazi Kosova (ARS), između 2012. i 2016. godine, zaposlenost u sektoru varira između 28.000 i 39.000 (Tabela 3). Pored toga, u odnosu na 2015. godinu, u 2016. godini, zaposlenost je porasla za 37%, pri čemu je zabeležena zaposlenost od 38.600. Radnu snagu sektora u velikoj meri dominiraju muškarci, jer žene predstavljaju samo 1% zaposlenosti u sektoru. U apsolutnom smislu, u 2016. godini, u sektoru je zaposleno samo 400 žena, nasuprot 38.200 muškaraca.

Ovaj sektor je važan poslodavac za muškarce jer ima oko 15 procenata zaposlenih muškaraca, a samo 0,5 procenata zaposlenih žena. To može biti rezultat polne neravnopravnosti u obrazovnom sistemu i dominantnih polnih stereotipa.

Tabela 3: Zapošljavanje u građevinskom sektoru, 2012-2016 (u 000)

	Broj zaposlenih u građevinarstvu			Udeo u ukupnom zapošljavanju		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
2012	28.7	0.3	29.0	11.9	0.4	9.5
2013	38.2	0.8	39.0	14.5	0.9	11.4
2014	34.7	0.9	35.6	13.9	1.2	10.9
2015	27.7	0.5	28.2	12.0	0.7	9.5
2016	38.2	0.4	38.6	14.7	0.5	11.5

Izvor: ASK, Podaci

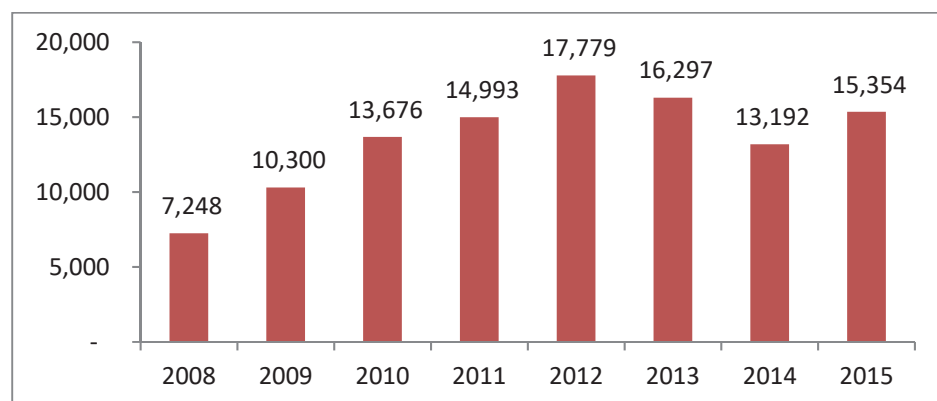
S druge strane, Anketa Strukturnih Statističkih Podataka o Poslovanju (2015) pokazuje znatno niži udeo radnika u poređenju sa ARS-om. U tom smislu, u izveštaju se navodi da je zaposlenost u sektoru iznosila 15.354, što predstavlja polovinu ukupnog broja zaposlenih koju je zabeležio ARS. Prikazano odstupanje između ova dva izvora potiče uglavnom od preovladavajuće neformalne⁵ i sezonske zaposlenosti u sektoru⁶, koje je bolje obuhvatio ARS, jer prikuplja podatke direktno od pojedinaca. Razgovori sa dva građevinska preduzeća potvrdili su da je zapošljavanje u sektoru mnogo veće od zvanične statistike.

⁴ Od preduzeća je zatraženo da navedu tri glavna izvozna tržišta.

⁵ Prema istraživanju Riinvesta 2013. godine, procenjuje se da je 20 posto zaposlenosti u ovom sektoru neformalno/neslužbeno.

⁶ Anketa koju je izvršio EYE u 2014. godini utvrdila je da 77% anketiranih kompanija navodi da zapošljavaju sezonske radnike, mada se prisustvo tih radnika nije prijavilo.

Figura 3: Broj zaposlenih u građevinskom sektoru, 2008-2015

Izvor: ASKDATA; ASK, 2016, Rezultati Strukturnih Poslovnih Statistika 2015

Oko dve trećine zaposlenih je zaposleno u malim, srednjim i velikim preduzećima. Četvrtina je zaposlena u preduzećima sa 2-9 radnika, a samozaposleni čine samo 8% ukupnog broja zaposlenih u sektoru (KOSME, 2014).

Na osnovu odgovora dobijenih od 52 preduzeća, u proseku su preduzeća zaposlila 38 redovnih zaposlenih i 23 sezonska radnika. Najčešća zanimanja su majstori za betoniranje i završne betonske radove, zaposleni u 96 posto preduzeća, a zatim zidari (u 90% preduzeća); majstori za krovove (u 83% preduzeća); majstori za izolaciju (u 66% preduzeća); i fasaderi, majstori za postavljanje podova i moleri čije zaposlenje čini 42-45 posto anketiranih preduzeća (Tabela 4).

Tabela 4: Zaposlenje po zanimanju

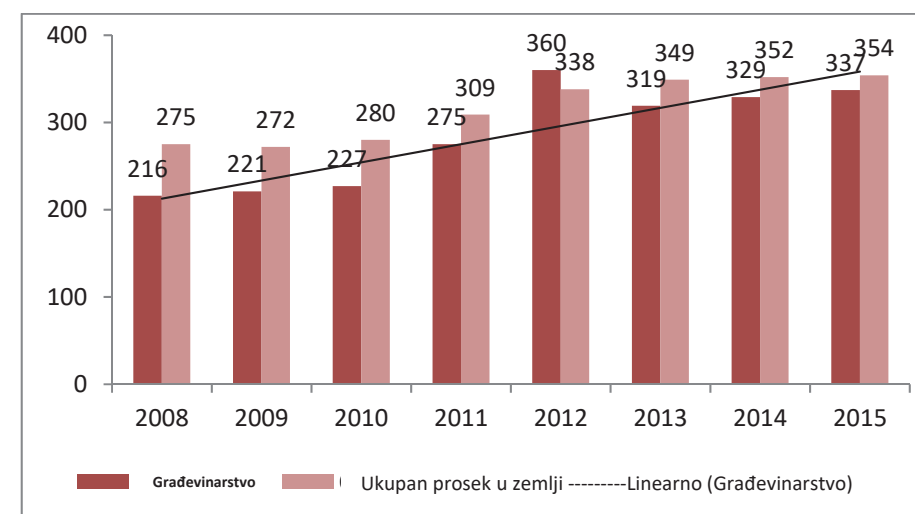
	Betoneri	Majstori za krovove	Zidari	Majstori za izolaciju	Majstori za podove i keramičari	Fasaderi	Moleri
Broj preduzeća koja zapošljavaju radnike određenih zanimanja	96%	83%	90%	66%	44%	45%	42%
Prosečan broj zaposlenih	8	8	11.2	7.3	6.7	8.8	8.4
Min-max broj zaposlenih	1-80	2-30	2-45	2-30	1-20	1-40	2-50

Izvor: Podaci iz ankete

Prosečan broj betonera je osam, iako varira od preduzeća do preduzeća, u razmeru od 1 do 80 zaposlenih.

Kao što je prikazano na Figuri 4, ovaj sektor, iako sa platama nižim od prosečne, podložan je stalnom pozitivnom rastu.

Figura 4: Prosečna plata, 2008-2015

Izvor: ASKDATA; ASK, 2016, Rezultati Strukturnih Poslovnih Statistika 2015

2.3 Potražnja za radom

2.3.1 Trenutna potražnja za radom: Registrovana slobodna mesta

Nema pouzdanih podataka o trenutnoj i budućoj potražnji za radom na Kosovu. Jedini dostupni izvor, za trenutnu potražnju, prikuplja se od Agencije za Zapošljavanje preko Javnih Zavoda za Zapošljavanje. Međutim, statistike slobodnih radnih mesta se moraju tretirati oprezno jer javne službe za zapošljavanje ne uspevaju identifikovati sva slobodna mesta iz dva glavna razloga: preduzeća ne prijavljuju slobodna radna mesta a savetnici za zapošljavanje se oslanjaju samo na terenske posete kako bi identifikovali slobodna radna mesta (tj. ne koriste druge izvore informacija poput privatnih portala za zapošljavanje). Štaviše, kako je istaknuto tokom intervjua sa dva poslodavca, preduzeća koja rade u građevinskom sektoru retko objavljuju slobodna mesta, ali umesto toga se oslanjaju na neformalne kanale zapošljavanja.

U 2016. godini bilo je ukupno 1.244 slobodnih radnih mesta koja su identifikovale Javne Službe za Zapošljavanje (JSZ), što predstavlja skoro 10 procenata od ukupnog broja radnih mesta (Tabela 5). Iste godine, JSZ je posredovao zapošljavanje 459 nezaposlenih u ovom sektoru, što čini 11,4 posto ukupnog broja posredovanja u zapošljavanju. Zapažene su ogromne varijacije u broju slobodnih radnih mesta i posredovanju zapošljavanja putem usluga PES-a⁷. Uvođenje sistema ocenjivanja napretka⁸ je jedan od faktora koji doprinose povećanom broju identifikovanih radnih mjesta.

Tabela 5: Broj slobodnih radnih mesta i posredničko zaposlenje, putem Javnih Službi za Zapošljavanje

	2012	2013	2014	2016
Broj slobodnih radnih mesta	1,929	651	598	1,244
Broj zaposlenih putem JSZ i posredovanja	1,326	408	534	459

Izvor: MLSW, Godišnji izveštaji o Poslu i Radu za 2014 i 2016.

⁷ Godišnji izveštaj o Poslu i Radu iz 2015 ne pruža podatke po ekonomskim aktivnostima.

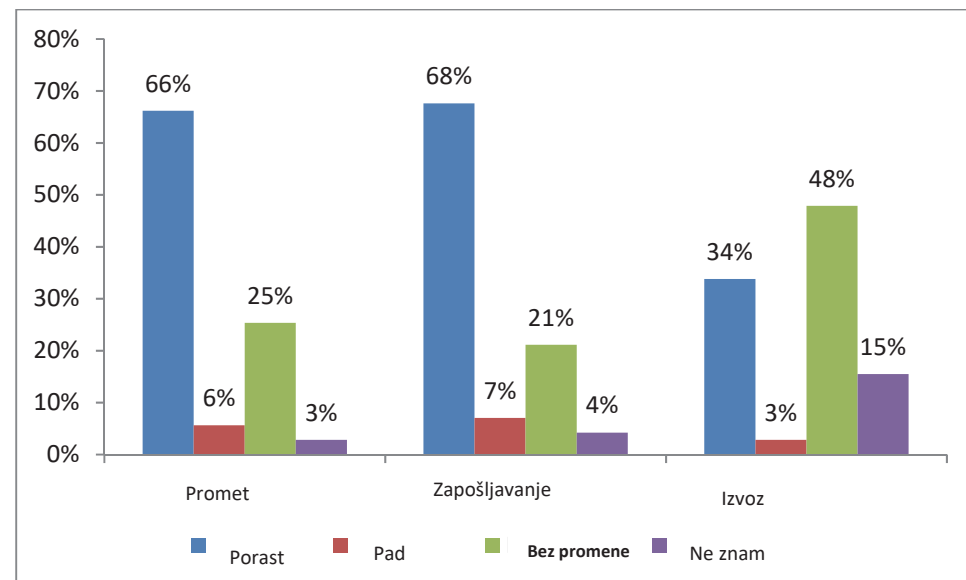
⁸ Procena učinka savetnika za zapošljavanje, između ostalog, uzima u obzir broj slobodnih radnih mesta identifikovanih na terenu, u cilju ispunjavanja postavljenih godišnjih ciljeva za svaku JSZ.

2.3.2 Budući izgledi za potražnju radne snage

Kosovo nema sistem koji predviđa potrebe za veštinama na tržištu rada (NDS 2016-2020). Zbog toga, u cilju popunjavanja ove praznine u sektoru, intervjuisani poslodavci su bili upitani o svojim budućim očekivanjima u pogledu zapošljavanja, prometa, izvoza i investicija, za naredne tri godine u građevinskom sektoru. Rezultati istraživanja pokazuju da skoro dve trećine preduzeća (od 68 ispitanika) navode da sektor raste; 26% je izjavilo da sektor ostaje isti; i samo 9% je izjavilo da se sektor smanjuje. Isto tako, skoro 70 procenata preduzeća očekuje da će se povećati zaposlenost u građevinskom sektoru, 66 odsto predviđa povećanje prometa, a 34 odsto je izjavilo da će se izvoz sektora povećati u naredne tri godine (Figura 5). Učešće preduzeća koja očekuju pad zaposlenosti, prometa ili izvoza, u medijumu je relativno mala (u razmeru od 3-7%).

Figura 5: Očekivanja za sledeće tri godine u vezi prometa, zapošljavanja i izvoza

Izvor: Anketa. Za izvoz, za ne-izvoznike, planovi za početak izvoza evidentiraju se kao povećanje

Podeljeni po zanimanjima, 62 procenata anketiranih preduzeća očekuje povećanje zaposlenosti betonera; 58 odsto očekuje da će se povećati broj zidara, slede majstori za krovove sa 45 odsto; fasaderi sa 34 posto; a 27 procenata preduzeća izjavljuje da će se broj molera i radnika za izolaciju povećati u naredne tri godine (Tabela 6). Preostala preduzeća uglavnom očekuju stagnaciju broja zaposlenih, a malo njih predviđa pad odabranih zanimanja.

Tabela 6: Očekivanja za zapošljavanje za naredne tri godine, po zanimanjima

Zanimanje	Udeo preduzeća
Majstori za betoniranje/betoneri	
Porast	62%
Pad	1%
Bez promene	31%
Ne znam	6%
Ukupno	100%
Broj opservacija	71
Majstori za krovove	
Porast	45%

Pad	4%
Bez promene	41%
Ne znam	10%
Ukupno	100%
Broj opservacija	71
Zidari	
Porast	58%
Pad	1%
Bez promene	33%
Ne znam	8%
Ukupno	100%
Broj opservacija	71
Majstori za izolaciju	
Porast	37%
Pad	4%
Bez promene	42%
Ne znam	17%
Ukupno	100%
Broj opservacija	71
Majstori za podove i keramičari	
Porast	27%
Pad	3%
Bez promene	46%
Ne znam	24%
Ukupno	100%
Broj opservacija	71
Fasaderi	
Porast	34%
Pad	4%
Bez promene	41%
Ne znam	21%
Ukupno	100%
Broj opservacija	71
Moleri	
Porast	27%
Pad	3%
Bez promene	45%
Ne znam	25%
Ukupno	100%
Broj opservacija	71

Izvor: Podaci iz ankete

Što se tiče investicija, gotovo sva preduzeća planiraju ulagati u mašineriju (94% od 71), 56 i 52% planiraju da ulažu u nove objekte/zgrade i mašine (Tabela 6).

Tabela 7: Planovi za investiciju za sledeće tri godine

	Zemljište	Zgrade	Mašinerija
Planira investiciju	52%	56%	94%
Ne planira investiciju	48%	44%	6%

Izvor: Podaci iz ankete

2.3.3 Obrazovni nivo: tipičan i poželjan nivo obrazovanja

Za odabrana zanimanja od preduzeća je traženo da navede najčešći i poželjni nivo obrazovanja. Podaci prikazani u Tabeli 8, pokazuju da je za sva zanimanja tipični nivo obrazovanja opšte srednje obrazovanje (gimnazija). Međutim, oko dve trećine preduzeća je navelo da je najpoželjniji nivo obrazovanja za svako zanimanje srednje stručno obrazovanje. Ova neusklađenost može biti posledica kombinacije brojnih faktora, uključujući: nedovoljan broj diplomaca srednjeg obrazovanja za sektor, nedostatak informacija između poslodavaca o relevantnim školama i nezadovoljstvo poslodavaca sa diplomcima iz ovih škola. Ovo takođe podrazumeva da u sektoru rade zaposleni kojima su potrebne obuke u svim aspektima rada, a koji mogu biti manje produktivni u poređenju sa njihovim SUO saradnicima. Sa perspektive politike to podrazumeva da poboljšanje kvaliteta i relevantnosti srednjeg stručnog obrazovanja, zajedno sa efikasnim informacijama i saradnjom sa privatnim sektorom, može poboljšati izgleda za zapošljavanje diplomaca srednjeg obrazovanja.

Tabela 8: Tipičan i poželjan nivo obrazovanja po zanimanjima

Betoneri		
	Tipičan nivo obrazovanja	Poželjan nivo obrazovanja
Osnovna škola	4%	11%
Opšta srednja škola (gimnazija)	81%	24%
SUO škola	10%	62%
Više obrazovanje	4%	3%
Broj opservacija	67	66
Majstori za krovove		
Osnovna škola	3%	9%
Opšta srednja škola (gimnazija)	84%	21%
SUO škola	12%	67%
Više obrazovanje		
Broj opservacija	58	57
Zidari		
Osnovna škola	3%	7%
Opšta srednja škola (gimnazija)	87%	25%
SUO škola	10%	69%
Više obrazovanje		
Broj opservacija	62	61
Majstori za izolaciju		
Osnovna škola	4%	5%
Opšta srednja škola (gimnazija)	91%	30%
SUO škola	4%	65%
Više obrazovanje		
Broj opservacija	45	41
Majstori za podove i keramičari		
Osnovna škola	6%	6%

Opšta srednja škola (gimnazija)	91%	42%
SUO škola	3%	52%
Više obrazovanje		
Broj opservacija	32	31
Fasaderi		
Osnovna škola	6%	6%
Opšta srednja škola (gimnazija)	91%	25%
SUO škola	3%	69%
Više obrazovanje		
Broj opservacija	32	32
Moleri		
Osnovna škola	14%	10%
Opšta srednja škola (gimnazija)	76%	24%
SUO škola	7%	66%
Više obrazovanje		
Broj opservacija	29	29

Izvor: Podaci iz ankete

2.3.4 Poteškoće pri regrutovanju kvalifikovanih radnika

Nedostatak kvalifikovane radne snage u svim odabranim zanimanjima potvrđuje se ovim istraživanjem, što pokazuje da se između 52 i 62 posto preduzeća, koja su imala slobodna radna mesta, suočavalo sa poteškoćama pri regrutovanju (Tabela 9).

Tabela 9: Poteškoće pri popunjavanju slobodnih radnih mesta

	Betoneri	Majstori za krovove	Zidari	Majstori za izolaciju	Majstori za podove i keramičari	Fasaderi	Moleri
Udeo preduzeća koja su se suočila sa poteškoćama pri popunjavanju slobodnih radnih mesta	52%	58%	51%	62%	52%	55%	57%
Broj preduzeća koja su imala slobodna radna mesta	62	55	59	42	29	31	28

Izvor: Podaci iz ankete

Iz podataka prikazanih u Tabeli 9, može se primetiti da je većina anketiranih preduzeća imala slobodna radna mesta za betonere, zidare i majstore za krovove, potvrđujući da su ova zanimanja najtraženija.

2.4 Pružanje radnih mesta i razvoj veština

2.4.1 Ponuda rada iz stručnih srednjih škola

Podaci u Tabeli 10 pokazuju da trenutno škole za SUO nude 4 različita smera, naime, 1) Tehnologiju građevinskog materijala; 2) Građevinarstvo; 3) Niska konstrukcija i 4) Visoka konstrukcija. Tokom školske 2016./17. godine 908 učenika (od 10 do 13 razreda) je pohađalo srednje stručno obrazovanje u oblasti građevinarstva. U ovim smerovima uglavnom prevladavaju muškarci, jer učenice predstavljaju samo 27 procenata od ukupnog broja polaznika (Tabela 5), gde uopšte nema učenica upisanih na smer visoke konstrukcije/izgradnje. Uočen je trend opadanja upisa u školama stručnog obrazovanja, gde je broj upisanih učenika u 2015/16 bio 348, koji je pao na 233 učenika u školskoj 2016/17. godini, što ukazuje na pad od 33 procenta tokom dve uzastopne godine.

Tabela 10: Ukupan broj upisanih učenika u školama SUO: školska 2015/16 i 2016/17

Smer	2015/16			2016/17		
	Upisani/ priliv	Broj učenika/ Ukupno	Udeo žensko g pola	Upisani/ priliv	Broj učenika/ Ukupno	Udeo ženskog pola
Tehnologija građevinskog materijala	42	82	46%	32	86	40%
Građevinarstvo	131	363	16%	174	400	22%
Niska konstrukcija	154	290	39%	20	337	37%
Visoka konstrukcija	21	35	0%	7	85	0%
Ukupno		770	27%	233	908	27%

Izvor: MONT, 2017

2.4.2 Ponuda rada iz Centara za Stručno Usavršavanje

Kurseve obuke pružaju CSU u Prištini, Peći i Mitrovici. U 2016. godini učestvovalo je ukupno 457 učesnika u programu obuke za Građevinarstvo, u poređenju sa 226 koji su učestvovali u obuci u 2015. godini (Tabela 11). Ovo predstavlja značajan porast od skoro 70 odsto. Isto važi i za broj sertifikovanih pripravnika/polaznika. Od 2017. godine, u skladu sa klasifikacijom zanimanja ISCO-08, CSU su ponovo organizovali program obuke za izgradnju/građevinu po sledećim zanimanjima: Betoneri, Majstori za završne betonske radove i slični majstori (7114); Majstori za krovove (7121); Majstori za podove i keramičari (7122); Fasaderi (7123); Zidari i slični majstori (7112); Moleri i relevantni radnici (7131).

Tabela 11: Broj pripravnika u programu obuke za izgradnju/građevinu, u CSU, 2015 i 2016

CSU	2015		2016	
	Broj polaznika	Broj sertifikovanih polaznika	Broj polaznika	Broj sertifikovanih polaznika
Priština	50	44	88	83
Mitrovica	64	57	102	87
Peć	158	125	267	206
Ukupno	272	226	457	376

MRSD, Godišnji izveštaji o Poslu i Radu za 2015 i 2016 godinu

2.4.3 Ponuda rada u višem obrazovanju

Fakultet Građevine i Arhitekture na Univerzitetu u Prištini nudi sledeće programe: Konstruktivni (BA i MA); Hidro tehnika (BA i MA); Geodezija (BA); i Putnu infrastrukturu (MA). U školskoj 2016/17. godini, ukupno 2.524 učenika je upisalo smerove u oblasti građevinarstva, dok je broj upisanih studenata u prvoj godini bio 343 (Tabela 12). Učenice ženskog pola predstavljaju samo 12 posto od ukupnog broja studenata, 22 posto u smeru Hidro Tehnike i samo 6 posto u smeru Geodezije.

Tabela 12: Broj upisanih i aktivnih studenata na nivou BA na Fakultetu Građevine i Arhitekture: akademska godina 2016/17

	Upisani	Ukupan broj studenata	Udeo ženskog pola
Konstruktivni	170	849	15%
Hidro-tehnika	80	413	22%
Geodezija	93	1,262	6%
Ukupno	343	2,524	12%

Izvor: Kosovska Agencija za Akreditaciju, Septembar 2017

2.4.4 Razvoj veština u preduzećima

Prema podacima prikupljenim za ovo istraživanje, oko tri petine preduzeća obavljaju redovnu reviziju potreba za veštinama za sve (38% preduzeća) ili za grupu zaposlenih (37% preduzeća), dok oko jedna petina ne vrši takvu reviziju (Tabela 13). Iako je revizija veština prilično uobičajena, podaci pokazuju da je samo 30 posto preduzeća prijavilo da su zaposleni učestvovali na bilo kakvim vanjskim ili internim kursevima obuke, u potpunosti ili delimično plaćenih od strane preduzeća.

Obučavanje na poslu je najčešći pristup koji se koristi za obučavanje, a koju primjenjuje 55 posto preduzeća (Tabela 10). Drugi najčešći pristup je krug učenja - pri čemu se grupe zaposlenih redovno sastaju u cilju boljeg upoznavanja sa zahtevima organizacije rada, procedurama rada i radnim mestom. Krugovi kvaliteta i vanjske obuke je primenio ograničen broj preduzeća.

Tabela 13: Pružanje obuka

	% preduzeća	Br opservacija
Obučeni u 2016	30%	21
Obuke na poslu	55%	39
Krugovi učenja	37%	26
Krugovi kvaliteta	14%	10
Vanjske obuke	7%	5

Izvor: Podaci iz ankete

2.4.5 Saradnja između poslodavaca i ponuđača rada/radnih mesta

Ovo istraživanje pokazuje da postoji slaba saradnja između privatnog sektora i sistema obrazovanja i osposobljavanja, posebno sa SUO školama i CSO-ima (Tabela 14). Samo 16 posto preduzeća u sektoru je omogućilo stažiranje za stručne škole, samo 11 posto preduzeća je bilo uključeno u razvoju nastavnih planova i programa za stručno obrazovanje, a nešto veći udeo od njih (19%) su posetili učenici SUO-a.

Saradnja sa ustanovama visokog obrazovanja je povećana, s obzirom na tri proučavana aspekta. Skoro 30 posto preduzeća je obezbedilo stažiranje za studente visokog obrazovanja, 25 posto je doprinelo razvoju programa VO-a, a 31 posto preduzeća su posetili učenici VO-a.

Tabela 14: Saradnja između građevinskog sektora i pružaoca usluga obrazovanja i obuke

Saradnja sa školama SUO	Udeo preduzeća
Pružanje praktika	16%
Doprinely razvoju plana i programa	11%
Posete učenika	19%
Saradnja sa ustanovama VO	Udeo preduzeća
Pružanje prakse	27%
Doprinely razvoju plana i programa	25%
Posete učenika	31%
Saradnja sa CSO	Udeo preduzeća
Obuke za polaznike CSO	4%
Doprinos u razvoju programa obuka	4%
Posete polaznika CSO	11%

Izvor: Podaci iz ankete

Podaci otkrivaju da postoji skoro nepostojeća saradnja između privatnog sektora i CSO-a. Samo nekoliko preduzeća je primilo praktikante iz CSO-a, ili je angažovano u izradi programa obuke ili su ih posetili praktikanti CSO-a.

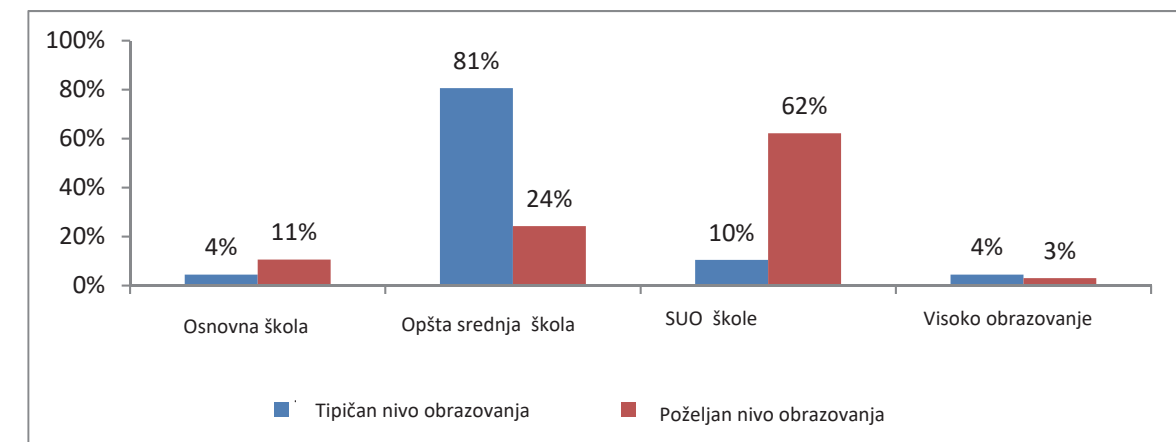
3. Potrebne veštine za betonere, majstore za završne betonske radove i slične majstore

Prema klasifikaciji ISCO-08, betoneri, majstori za završne betonske radove i slični majstori postavljaju armirane betonske okvire i konstrukcije, prave kalupe za izlivanje betona, ojačavaju betonske površine, cementne otvore u zidovima ili kućištima za bunare, završavaju i popravljaju cementne površine i izvode terrazzo završni sloj.

3.1 Obrazovanje, poteškoće pri popunjavanju slobodnih radnih mesta i pružanju obuke

Postoji značajan nesklad između trenutnog i poželjnog nivoa/vrste obrazovanja za betonere (Figura 6). Prema podacima prikupljenim za ovo istraživanje, 81 posto preduzeća u građevinskom sektoru navelo je da je tipičan majstor za betoniranje na Kosovu završio opšte srednje obrazovanje (gimnaziju), dok je ova vrsta obrazovanja poželjna od samo 24 posto preduzeća. Sa druge strane, samo 10 posto preduzeća je navelo da je tipičan radnik završio školu stručnog obrazovanja, dok za dve trećine njih ovo predstavlja najpoželjniji nivo i vrstu obrazovanja. Zbog ove neusklađenosti sva preduzeća pružaju početne obuke, iako većina pruža jedan mesec obuke (75%), postoje i preduzeća čije obuke traju od 6 do 12 meseci (13%). Izgleda da visoko obrazovanje nije prisutno ili poželjno u sektoru.

Figura 6: Tipičan i poželjan nivo / vrsta obrazovanja za betonere

Izvor: Podaci iz ankete

Sektor je takođe praćen poteškoćama u popunjavanju slobodnih radnih mesta za betonere - pošto je 52 odsto od 62 preduzeća izrazilo ovakve poteškoće (Tabela 9). Da bi adresirali nove potrebe veština za betonere, preduzeća uglavnom biraju da obučavaju svoje zaposlene i/ili sprovode unutrašnju reorganizaciju kako bi bolje iskoristila postojeće veštine i kompetencije, a ne regrutovanje novog osoblja (Tabela 15).

Tabela 15: Odgovor na nove veštine u nastajanju

Mehanizmi za adresiranje potreba veština	Udeo preduzeća
Obučavanje osoblja na raspolaganju	44%
Unutrašnja reorganizacija za bolje iskorišćavanje postojećih veština i kompetencija	45%
Regrutovanje novog osoblja	13%

Izvor: Podaci iz ankete

Oko četvrtine preduzeća je izjavilo da su imali poteškoće u pronalaženju obuka ili mentora za potrebne novonastale veštine za betonere.

3.2 Specifične dužnosti i veštine za zanimanje betonera

Za svaku od ISCO-klasifikacionih obaveza betonera je od anketiranih preduzeća traženo da daju odgovore na sledeća pitanja: da li poslodavci u ovoj profesiji obavljaju takve zadatke; da li preduzeća smatraju da ovi zaposleni treba da obavljaju zadatak; i da li će relevantnost zadatka opasti, ostati ista ili postati važnija u budućnosti. Sve u svemu, podaci pokazuju da betoneri u građevinskom sektoru na Kosovu obavljaju slične zadatke po definicijama ISCO-08 (Tabela 15).

Više od 90 posto preduzeća je izjavilo da betoneri grade i popravljaju armirano betonske podove, zidove, rezervoare, silose i druge betonske konstrukcije, od kojih 80 procenata predviđa da će značaj ovog zanimanja ostati isti ili će se važnost povećati.

Zadatak postavljanja ili sklapanja oplata za izlivanje betona obavljaju betoneri u 89 posto preduzeća. Većina preduzeća očekuje da će ovaj zadatak ostati na istom nivou ili će porasti njegova važnost.

Betoneri prave cementirane otvore u zidovima ili kućišta za bunare u 76 preduzeća i značaj ove obaveze će u budućnosti ostati isti ili će se povećati za skoro 80 posto preduzeća.

Za većinu preduzeća (78%) betonski radnici vrše završnu obradu i gletovanje površina betonskih konstrukcija i nanose trajnu glatku površinu sastavljenu od cementa, peščanog pigmenta i mermernih čestica na podovima, poznatog kao terazzo finiš/sloj. Sličan udeo preduzeća, predviđa da će značaj ovih zadataka ostati isti ili će se značaj povećati.

Tabela 16: Zadaci betonera

Zadaci	Betonski majstori obavljaju ove zadatke	Betonski majstori bi trebalo da obavljaju ove zadatke	Važnost zadatka će ostati ista ili će se povećati
Izgradnja i popravka armiranobetonskih podova, zidova, rezervoara, silosa i drugih betonskih konstrukcija	93%	90%	87%
Postavljanje ili sklapanje oplata za izlivanje betona	89%	83%	90%
Cementni otvori u zidovima ili kućištima za bunare	76%	75%	78%
Završavanje i gletovanje betonskih konstrukcija	80%	78%	78%
Nanošenje trajne glatke površine sastavljene od cementa, peščanog pigmenta i mermernih čestica na podove, poznate kao terazzo završni sloj	80%	78%	78%

Izvor: Podaci iz ankete

3.3 Potrebne veštine za adekvatno obavljanje zadataka betonera

Za svaki od navedenih zadataka, od poslodavaca je traženo da imenuju tri glavne potrebne veštine. Nalazi za svaki zadatak su navedeni u sledećim kutijama.

Zadatak 1: Izgradnja i popravka armiranobetonskih podova, zidova, rezervoara, silosa i drugih betonskih konstrukcija

- Ojačavanje betonskih podova;
- Izgradnja konstrukcija;
- Postavljanje oblika koji drže beton do željenog nivoa i dubine i ravnjaju ih;
- Nanošenje maltera na zidove/malterisanje;
- Levanje betona;
- Postavljanje konstrukcijskih okvira i kalupa;
- Cementirani otvori u zidovima;
- Nivelizacija i ravnjanje betona; i
- Kontrolisanje oblika koji drže beton da bi se uverili da su pravilno postavljeni.

Zadatak 2: Postavljanje ili sklapanje oplata za izlivanje betona

- Izrada oplata;
- Otvaranje oplata;
- Sastavljanje oplata;
- Veštine za ojačavanje oplata;
- Popravka oplata;
- Identifikacija oplata i
- Priprema kalupa za beton.

Zadatak 3: Cementirani otvori u zidovima i kućišta za bunare

- Cementirani otvori;
- Priprema betona;
- Strukturisanje betona; i
- Nanošenje aditiva.

Zadatak 4: Završavanje i ravnjanje površina betonskih konstrukcija

- Završni beton/malter;
- Ekstrakcija betonske strukture;
- Priprema za otporne supstance;
- Nanošenje, nivelizacija i ravnjanje betona koristeći grabulju, lopatu, mistriju, mašina za glazuru, estrih i estrih na motorni pogon i pravougaona mistrija;
- Betoniranje i nivelizacija podova;
- Nanošenje završnog terazzo sloja, i
- Merenje materijala i betonske kompozicije.

Zadatak 5: Nanošenje trajne glatke površine od cementa, peščanog pigmenta i mermernih čestica na podove, poznate kao terazzo

- ✓ Nivelizacija betona;
- ✓ Nanošenje cementa;
- ✓ Kombinacija materijala;
- ✓ Kontrolisanje kvaliteta betona;
- ✓ Kontrolisanje čvrstine betona, i
- ✓ Postavljanje/instalacija mermernog poda.

Poslodavci su takođe ukazali na neophodno znanje koje betonski radnici treba da poseduju, koje je navedeno na sledeći način:

- Znanje o pigmentima;
- Poznavanje mašina i alata, uključujući njihov dizajn, korišćenje, popravku i održavanje;
- Znanje o ravnanju površina;
- Znanje o betonskim konstrukcijama i kalupima, i
- Znanje o nanošenju trajne glatke površine koja se sastoji od cementa, peščanog pigmenta i mermernih čestica na podovima.

3.4 Opšti zahtevi veština

Tabela 17 prikazuje neke od opštih ključnih veština koje betonari trebaju posedovati, kako je navedeno u anketiranim preduzećima. Zaključci pokazuju da je polovina poslodavaca izjavila da za obavljanje zadataka betonera nije bilo potrebno čitanje, oko 30 posto je izjavilo da ovi zaposleni trebaju biti u mogućnosti da čitaju jednostavna uputstva, smernice i tekstove, 15 posto je izjavilo da betonari moraju biti u stanju čitati složeni sadržaj i samo 7% izjavilo je da je potrebno čitati specifične tekstove vezane za zanimanja koje sadrže tehnički sadržaj.

Slično zahtevima za veštine čitanja, odgovori na zahteve za veštine pisanja se razlikuju u preduzećima. Polovina kompanija je navela da betonari moraju biti u mogućnosti napisati jednostavne tekstove, popuniti formulare i pripremiti samoprocene (50% preduzeća), 17% preduzeća je navelo da radnici moraju biti u mogućnosti napisati tekst koji je vezan za zanimanje, dok za 28% preduzeća veštine pisanja nisu potrebne za ovo zanimanje.

Od betonskih radnika se zahteva da izvrše jednostavne proračune, a neki poslodavci od ovih radnika zahtevaju da izračunavaju proseke, udele, procenite itd. Polovina preduzeća tvrdi da zahteva osnovne kompjuterske veštine od strane betonera, jedna petina zahteva da zaposleni poseduju veštine u radu sa programima word i excel, dok 15 posto preduzeća ne zahteva nikakve veštine za korišćenje kompjutera i 6 % zahteva kompleksne i napredne veštine korišćenja kompjutera.

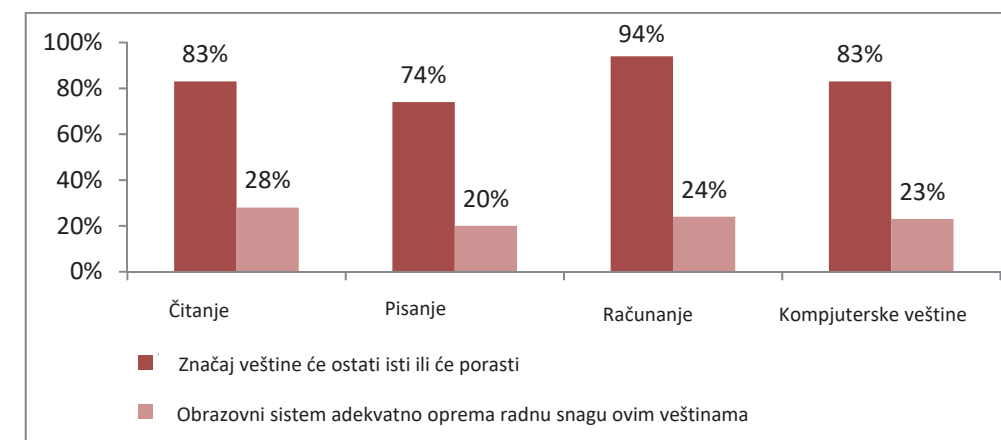
Tabela 17: Nivo potrebnih veština čitanja, pisanja, računanja i kompjuterskih veština

Čitanje	% preduzeća
Veštine čitanja nisu potrebne za ovaj posao	49%
Čitanje jednostavnih instrukcija, uputa, tekstova	27%
Čitanje tekstova specifičnih za zanimanje sa tehničkim sadržajem	7%
Čitanje i razumevanje kompleksnih tekstova koji su od važnosti za posao	1%
Čitanje kompleksnog sadržaja iz šireg konteksta	15%
Pisanje	
Veštine pisanja nisu potrebne za ovaj posao	28%
Pisanje jednostavnih tekstova, ispunjavanje obrazaca, pisanje samo-procena pri aktivnostima	51%

Pisanje tekstova koji opisuju sadržaj vezan za zanimanje	17%
Pisanje kompleksnih tekstova vezanih za zanimanje	4%
Analiziranje pisanih tekstova, izveštaja koji procenjuju širi kontekst posla	
Računanje	
Ova veština nije neophodna	3%
Osnovno računanje (sabiranje, oduzimanje, množenje)	62%
Računanje proseka, udela, postotaka itd.	32%
Poznavanje naprednog kalkulusa, statističkih metoda itd.	3%
Razvojni modeli, indikatori napretka, kompleksni proračuni	
Kompjuterske veštine	
Nisu potrebne	15%
Osnovne (npr. Ubacivanje podataka, slanje i dobijanje e-majlova, printiranje)	53%
Srednje (npr. Radovi u wordu i excelu)	20%
Kompleksne (npr. Analiziranje informacija ili dizajniranje, uključujući dizajn pomoću kompjutera; korišćenje statističkih paketa za analiziranje)	6%
Napredne (npr. Programiranje softvera, menadžovanje kompjuterskih mreža)	6%

Veliki dio poslodavaca očekuje da će u budućnosti značaj veština čitanja, pisanja, računanja i korišćenja kompjutera ostati isti ili će se povećati. Međutim, između 20-28 posto poslodavaca izjavljuje da obrazovni sistem adekvatno priprema radnu snagu za četiri navedene veštine (Figura 7).

Figura 7: Očekivana relevantnost i raspoloživost veština

Izvor: Podaci iz analiza

Ostale opšte veštine tražene od betonera su predstavljene u tabeli 18. Za većinu poslodavaca betonski radnici treba da poseduju veštine za rešavanje problema, kreativnost/inovaciju, spretnost, sposobnost za rad u timu, veštine za prodaju, veštine za sprovođenje praksi za smanjenje upotrebe sirovih materijala, struje i vode, veštine za određivanje sopstvenih zadataka i sposobnost planiranja resursa. Važan zaključak je da preduzeća zahtevaju da betonski radnici budu sposobni da podučavaju i daju instrukcije ostalim radnicima što se može povezati s nalazima da je obuka na poslu ključni mehanizam za razvoj radne snage.

Tabela 17: Važnost ostalih opštih veština

Veštine	Potrebne veštine za betonske radnike	Ostaju iste/povećana važnost
Rešavanje složenih problema	99%	97%
Strani jezici	37%	69%
Sposobnost	94%	96%
Komunikativnost	75%	83%
Timski rad	99%	99%

Veštine prodaje	93%	94%
Kreativnost/Inovacija	99%	99%
Tehničke veštine	100%	99%
Podučavanje/Davanje instrukcija	97%	97%
Primena praksi za smanjenje upotrebe sirovina, struje i vode	96%	87%
Određivanje sopstvenih zadataka	87%	90%
Planiranje resursa	86%	86%

Izvor: Podaci iz ankete

Sve u svemu, prema podacima poslodavaca, značaj gore navedenih opštih veština će ostati isti ili će se povećati, što obaveštava obrazovni sektor da razmotri ove aspekte prilikom razvijanja ili revizije nastavnih planova i programa.

Strani jezik se smatra važnim za samo 37 posto preduzeća, ali se očekuje da će se njegov značaj u budućnosti povećati. Što se tiče njihove spremnosti, samo jedna četvrtina preduzeća izjavila je da su zaposleni koji dolaze direktno iz škole/sa fakulteta adekvatno ili dobro pripremljeni.

3.5 Pokretači promena, uticaj na zahteve o veštinama

Tokom poslednje dve godine, većina preduzeća je predstavila organizaciju rada (87% anketiranih preduzeća). Firme čije su inovativne aktivnosti u prodajnim i marketinškim kategorijama predstavljaju 62 posto, prati ih 49 posto preduzeća koja su fokusirana na inovacije u robi i uslugama, a 42 posto preduzeća uvodi promene u procesima, bilo za proizvodnju robe ili snabdevanje uslugama.

Promene u organizaciji rada uticale su na zadatke betonskih radnika u skoro dve trećine preduzeća, praćene promenama u prodajnim i marketinškim praksama, promenama u procesima i roba i usluga (Tabela 19).

Tabela 18: Uticaj promena/inovacija na zadatke betonskih radnika

Uticaj promena/inovacija	Udeo preduzeća
Procesi (za proizvodnju robe i usluga snabdevanja)	28%
Roba ili usluge	21%
Prodaja i marketinške metode	32%
Organizacija rada	62%

Izvor: Podaci iz ankete

Rezultati ankete pokazuju da je skoro polovina preduzeća preduzela promene za zaštitu životne sredine, što je takođe dovelo do promena zadataka betonera (u 43% preduzeća).

Pedeset i dva posto firmi je izjavilo da od svih zanimanja, betoneri su trenutno grupa koja je najviše pogođena promenama radnih zadataka i zahtevima o veštinama. Na pitanje da se navedu još tri profesije koje prolaze kroz najveće promene, spomenute su: fasaderi, majstori za krovove, zidari, izolacioni radnici itd.

3.6 Uslovi rada i potrebna fizička spremnost zaposlenih

Skoro polovina preduzeća je izjavila da betonski radnici obavljaju svoje poslove na i van radnog prostora, 37% je izjavilo da se rad betonskih radnika odvija na radnim prostorima; i preostalih

deset posto je izjavilo da se rad odvija samo van radnog prostora. Odgovori preduzeća pokazuju da betonski radnici obavljaju svoje zadatke u teškim uslovima rada (Tabela 20). Vrućina, hladno vreme i promenljiva sredina, buka, vetrovitost su preovladavajući opisani uslovi rada.

Tabela 20: Uslovi rada

	% preduzeća
Vrućina	70%
Hladnoća	58%
Vetrovitost	51%
Buka	69%
Promene temperature	70%
Vibracije	27%
Vlaga	28%
Radijacija	6%
Veštačko svetlo	9%
Otrovna sredina	28%

Izvor: Podaci iz anketa

Skoro sva preduzeća (89%) su izjavila da betonski radnici moraju imati značajnu fizičku snagu; 53,5 procenata je izjavilo da moraju da budu u stanju da stoje, hodaju, kleče ili leže većinu radnog vremena. Jedna trećina preduzeća izjavila je da betonski radnici moraju imati dobru koordinaciju ručnog rada i vida, a samo 18 posto izjavilo je da ovi zaposleni trebaju biti u mogućnosti da sede većinu vremena.

4. Zaključci i preporuke

Sektor građevinarstva predstavlja važan doprinos BDP-u, prometu, stranim investicijama i zaposlenosti. Podaci prikupljeni u ovom i prethodnom istraživanju ukazuju na dalji rast sektora, praćen poboljšanim kvalitetom, inovacijama i investicijama. U 2015. godini približno tri hiljade preduzeća je poslovalo u ovom sektoru, što predstavlja desetinu godišnjeg prometa u privatnom sektoru. Prema podacima Ankete o Radnoj Snazi, sektor zapošljava oko 15% ukupne radne snage, u kojem muškarci preovlađuju, a žene predstavljaju samo jedan procenat zaposlenosti u ukupnom sektoru.

Na osnovu razvoja u prethodnim godinama i nalaza iz ovog istraživanja, očekuje se da će se sektor dodatno razvijati. Veliki broj intervjuisanih preduzeća (oko dve trećine) prognozira rast sektora, merenim zaposlenjem i prometom. U skladu sa njihovim pozitivnim očekivanjima, većina preduzeća planira ulagati u zemljište, zgrade i mašine.

Potražnja za radom, merena brojem slobodnih radnih mesta, otkriva značajan porast potražnje. Prema podacima prikupljenim za ovo istraživanje, najčešća zanimanja koja takođe zapošljavaju najveći deo radne snage u sektoru su: betoneri i majstori za završne betonske radove, zidari, majstori za krovove; izolacioni radnici; fasaderi; majstori za podove i moleri.

U skladu sa prethodnim dokazima, ovo istraživanje utvrđuje da se preduzeća suočavaju sa poteškoćama pri popunjavanju slobodnih radnih mesta za specifična zanimanja u sektoru. Kao rezultat toga, preduzeća zapošljavaju nekvalifikovane radnike, što dovodi do smanjene produktivnosti rada i dodatnih troškova za obuku novozaposlenih radnika.

Pružanje radne snage vrše stručne škole, Centri za Stručno Usavršavanje Zavoda za Zapošljavanje i ustanove višeg obrazovanja. U 2016. godini bilo je 908 studenata u SUO školama; 457 nezaposlenih lica obučavano je u Centrima za Stručno Usavršavanje, a 2.524 učenika je studiralo na smerovima izgradnje u visokom obrazovanju. Opadajući trend pri upisu uočava se u SUO školama, a povećanje u višem obrazovanju i u CSU-ima.

Sve u svemu, postoji slaba saradnja između privatnog sektora i prosvetnih radnika i mentora. Veoma mali broj preduzeća je primio učenike iz SUO škola na stažiranje, samo nekoliko preduzeća je angažovano u razvoju nastavnih planova i programa. Iako Centri za Stručno Usavršavanje mogu služiti za ponovnu obuku zaposlenih, podaci pokazuju da se ova prilika veoma retko koristi. To podrazumeva da preduzeća gube mogućnost iskorišćavanja besplatne obuke koje pružaju ti centri, a takođe i gubitak mogućnosti da CSU-i dobiju informacije iz prve ruke o zahtevima tržišta rada u vezi veština.

Sektor se menja kroz inovacije u organizaciji rada, prodajne i marketinške procese, proizvode i usluge, promene procesa. Ovo predstavlja dodatni pritisak na sistem obrazovanja i obučavanja, koji zahteva usklađivanje sa razvojem sektora.

Nalazi o potrebama veština za betonere, majstore za završne betonske radove i slične radnike

Betonski radnici su zaposleni u gotovo svim preduzećima i sačinjavaju većinu radne snage sektora. Sektor traži SUO diplomce, ali većina njih ima poteškoća u popunjavanju slobodnih radnih mesta. Kao posledica toga, preduzeća uglavnom zapošljavaju diplomce iz gimnazije, koji ne poseduju specifično znanje i veštine povezane sa zanimanjem.

Uopšteno, na osnovu podataka o specifičnim zadacima zanimanja, betonski radnici obavljaju zadatke slične onim definisanim pod klasifikacijom ISCO-08; koji moraju biti sposobni da izvršavaju sledeće zadatke:

- ✓ Izgradnja i popravak armiranobetonskih podova, zidova, rezervoara, silosa i drugih betonskih konstrukcija;
- ✓ Izrada oplata ili sastavljanje kalupa za izlivanje betona;
- ✓ Cementirani otvori u zidovima ili kućišta za bunare;
- ✓ Završavanje i ravnanje površina betonskih konstrukcija; i
- ✓ Nanošenje trajne ravne površine koja se sastoji od cementa, peščanog pigmenta i mermernih čestica na podovima, poznatije kao terrazzo završni sloj.

Kako su preduzeća izjavila, očekuje se da će značaj navedenih zadataka, u budućnosti ostati isti ili će se povećati. Za svaki zadatak, preduzeća navode određeni broj veština koje služe kao osnova za razvoj profesionalnih standarda.

Kako otkrivaju nalazi, za poslodavce veštine uključuju ne samo specifične veštine za zanimanje, već i opšte veštine koje bi betonskim radnicima omogućile da na pravi način ispune sledeće zadatke:

- ✓ Čitanje jednostavnih uputstava, smernica i tekstova;
- ✓ Pisanje jednostavnih tekstova, ispunjavanje obrazaca i priprema izveštaja o samoproceni;
- ✓ Jednostavni proračuni, računanje proseka, udela, postotaka; i
- ✓ Korišćenje kompjutera (osnovne veštine).

Dok se očekuje da relevantnost čitanja, pisanja, računanja i kompjuterskih veština ostane ista ili se poveća u budućnosti, značajan deo preduzeća je izjavio da ove veštine nisu stečene tokom obrazovanja.

Betonski radnici moraju imati veštine za rešavanje problema, kreativnost/inovativnost, spretnost, sposobnost rada u timu, veštine prodaje, sposobnosti primene praksi za smanjenje korišćenja sirovina, struje i vode, veštine za određivanje sopstvenih zadataka i sposobnost planiranja resursa, treba da budu sposobni da podučavaju i daju instrukcije ostalim radnicima. Oko 40 posto preduzeća izjavilo je da betonski radnici trebaju znati strane jezike, a veliki postotak istih je izjavio da će relevantnost ovih veština ostati ista ili će se povećati u budućnosti.

Proizilazeći iz ovih nalaza, glavne preporuke za izgradnju radne snage pogodne za zapošljavanje, i na osnovu toga i izgradnju efikasnijih i produktivnijih preduzeća su sledeće:

- Saradnja između poslodavaca i pružaoca obrazovanja i obuka treba ojačati. Ovo je ključni preduslov pri usklađivanju potreba tržišta rada sa ponudama za obrazovanje i obučavanje. Ovo će omogućiti diplomcima i polaznicima obuka da steknu potrebno znanje i veštine, obogaćujući ponudu radne snage dostupnim privatnom sektoru. Time će se osigurati i efikasna upotreba javnih sredstava;
- Ubrzati proces profesionalnih standarda za ključna zanimanja. Ovo istraživanje ocenjuje potražnju na tržištu rada na nivou profesija ispunjavajući jedan od ključnih kriterijuma za razvoj profesionalnih standarda. Zbog toga bi trebalo iskoristiti nalaze za izradu profesionalnog standarda za betonere, majstore za završne betonske radove i relevantne radnike;
- Slična procena o potrebama veština, kao i ova, se treba slediti za druga radno intenzivna zanimanja, naročito za zidare, majstore za krovove, izolacione radnike, fasadere, majstore za podove i molere;
- Praktične/tehničke veštine su od ključnog značaja za specifična zanimanja u sektoru;
- Iako se u školi može naučiti čitav niz veština, profesionalna praksa koja se odvija u školskim radionicama pruža radije simulirano nego stvarno radno okruženje. Da bi se podržalo zapošljavanje i omogućila uspešna karijera, profesionalna praksa u radnim prostorijama je od presudnog značaja. Ovo je naročito relevantno za građevinski sektor. Čak i ako su škole potpuno opremljene, obaveze betonera se ne mogu u potpunosti izvesti u školskim radionicama i prostorijama; Kao što je istaknuto u NDS-u 2016. do 2020. godine, do sada preduzeća nisu imala podsticaj da angažuju pripravnike/stažiste. Zbog toga je potrebno dizajniranje i pilotiranje pristupa rada kako bi podstakla preduzeća za nudenje prakse. Stabilni pristupi su oni koji podstiču obe strane, poslodavce i pripravnike;
- Centri za Stručno Usavršavanje trebaju blisko sarađivati sa poslodavcima, jer će to rezultirati dvostrukim prednostima: prvo, doprineće povećanju kapaciteta zaposlenih u sektoru, a drugo će omogućiti CSU-ma da dobiju ažurirane i besplatne informacije o razvoju tržišta rada, što bi se koristio za reviziju nastavnih planova i programa;
- Potrebno je ponovno oslovljavanje polne nejednakosti. Na osnovu razgovora sa poslodavcima, postoji nekoliko zadataka/obaveza koje žene mogu izvoditi u građevinskom sektoru. Dakle, škole treba da dizajniraju odgovarajući informativni materijal i podsticaje, kako bi podstakli upis učenica u profesije koje se odnose na građevinarstvo. Pored toga, MONT bi takođe u "danima devojaka" trebalo organizovati posete građevinskim kompanijama;

- Potrebno je rešiti aktuelan izazov nedostatka usluga za pružanje uputstva u karijeri. Trebalo bi obezbediti orijentaciju u karijeri još na početku, što može dovesti i do poboljšanja obrazovnog položaja upisanih studenata u SUO školama;
- Uprkos specifičnim profesionalnim veštinama, diplomci i pripravnici treba da budu opremljeni opštim veštinama. Relevantnost ovih veština uslovljena je promenom ukusa potrošača i povećanim standardima kvaliteta za izgradnju; i
- Izgleda da je potrebno obogaćivanje ponude obuka i pravilna priprema stručnjaka za održavanje kurseva/obuka za betonske radnike.

Reference

- ALLED, 2016a. Methodology for the development of a sector profile, Kosovo 2016. Prishtina: <http://www.alledkosovo.com/methodology-manual/>.
- ALLED, 2016b. Agriculture. Prishtina: <http://www.alledkosovo.com/agriculture-manual/>
- INDEP, 2015, Vocational Training in Kosovo: Features, Relationships and Problems: http://www.indep.info/documents/27006_INDEP_Vocational%20Training%20in%20Kosovo%20-%20Features,%20Relationships%20and%20Problems-web.pdf
- KOSME, 2014, Report on SMEs in Kosovo 2014: http://www.eciks.org/repository/docs/Report_on_State_of_SMEs_in_Kosovo_2014_99378.pdf
- Kosovo Government, 2015, National Development Strategy 2016-2020 http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/National_Development_Strategy_2016-2021_ENG.pdf
- Kosovo Government, Kosovo Education Strategic Plan 2017-2021: <https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/20161006-kesp-2017-2021.pdf> MCVET, 2008. Study of Wood Sector: Research report on skill needs. Vilnius: MCVET.
- MPMS, Work and Labour 2014, <http://mpms.rks-gov.net/Portals/0/ShpalljePublikime/Raporti%20Vjetor%202014%20-%20Shqip.pdf> (data for 2012-2014)
- MTI and UNDP, 2014. Sector Profile of the Wood Processing Industry. Prishtina: MTI and UNDP.
- MTI and UNDP, 2015. Potential Export Markets for Food Processing, Agriculture, Wood Processing, Construction Materials, Tourism and Artisanal Crafts Sectors. Prishtina: MTI and UNDP.
- MTI, 2014. Concept of Kosova Industrial Policy. Prishtina: MTI.
- Riinvest Institute, 2013, To Pay or Not to Pay: A Business Perspective of Informality in Kosovo.
- S&D (Strategy and Development Consulting), 2015, Market Assessment for the Construction Sector: Employment Prospects for Youth.
- USAID, 2015a. Kosovo Sector Assessment and Selection Report: An Evaluation of Growth Opportunities, Challenges and Impact Potential. USAID: Prishtina.
- USAID, 2015b. Kosovo Wood Sector Assessment: 2015 Opportunities and Challenges Update. USAID: Prishtina.

Aneks 1: Zanimanja u stručnom sektoru Građevine (ISCO-08)

13 Menadžeri proizvodnje i specijalizovanih usluga

132 Menadžeri proizvodnje, rudarstva, građevine i distribucije

1323 Menadžeri građevinarstva

21 Stručnjaci nauke i inženjerstva

216 Arhitekta, Projektanti, Nadglednici i Dizajneri

2161 Arhitekt građevine

31 Naučni i tehnički stručni saradnici

312 Nadglednici rudarstva, proizvodnje i građevine

3122 Nadglednici građevine

7 Zanatlije i slični majstori

71 Građevinari i majstori sličnih zanimanja (osim Električara)

711 Građevinari i majstori sličnih zanimanja

7111 Građevinari kuća

7112 Zidari i slični majstori

7113 Klesari, kamenoresci, klesari

7114 Betoneri, majstori za završne betonske poslove i slični majstori

7115 Tesari i drvodelje

7119 Građevinari i majstori sličnog zanimanja koji nisu nigde klasifikovani

712 Majstori završne izgradnje i slični majstori

7121 Majstori za krovove

7122 Majstori za podove i keramičari

7123 Fasaderi

7124 Izolacijski radnici

7125 Staklari

7126 Vodoinstalateri i postavljači cevi

7127 Mehaničari za klimatizaciju i hlađenje

713 Moleri, čistači građevinske strukture i slični majstori

7131 Moleri i slični radnici

7132 Moleri sprejom i lakieri

7133 Čistači građevinske konstrukcije

Operater mašine za glazuru – 8114

9 Osnovna zanimanja

93 Radnici u rudarstvu, građevinarstvu, proizvodnji i transportu

931 Radnici u građevinarstvu i rudarstvu

9313 Radnici u građevinarstvu

Projektom koji finansira EU rukovodi
Kancelarija Evropske Unije u Kosovu.

